

Олександр Романовський

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна
ORCID:0000-0002-0602-9395
E-mail: romanovskiyy_a_khpi@ukr.net

Валентина Михайличенко

кандидат філософських наук, професор, кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І. А. Зязюна, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна
ORCID: 0000-0001-7390-5319
E-mail: valentina_be@ukr.net

Ярослав Опанасенко

магістр, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”; Харків, Україна
E-mail: opanasenko.nuczu@gmail.com

ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА ЗА ДОПОМОГОЮ СТУДЕНТІВ ЯК ОДИН З СПОСОБІВ ЇЇ ОЦІНКИ

Анотація: в статті визначено актуальність проблеми впровадження компетентнісного підходу до галузі освіти та основні завдання державної освітньої політики, що потребує контролю якості професійної компетентності викладачів. Розглянуто її сутність і структуру, а також роль якостей. Визначено результати аналізу моніторингу професійної компетентності педагогів, який було проведено у процесі анкетування студентів Національного Університету цивільного захисту України. Проведена оцінка студентами якостей викладачів, що є важливими для успішної діяльності, та рівня їхньої готовності до педагогічної діяльності. Проаналізовано також задоволеність студентів організаційними аспектами навчального процесу. Показано, що сучасні критерії оцінки діяльності викладача, які застосовуються до визнання кваліфікації, не є вичерпними та дозволяють оцінити його професійну компетентність лише з боку його формальних досягнень. В результаті дослідження з'ясовано, оцінка якостей викладачів за допомогою студентів є необхідною ланкою в загальній системі моніторингу якості вищої освіти. Запропоновано визнання такої системи оцінювання науково-педагогічних працівників студентами на рівні одного з інструментів контролю якості вищої освіти

Ключові слова: викладач, студент, професійна компетентність, якість, вища освіта, готовність, досвід, успішна діяльність, моніторинг, навчальний процес.

Olexandr Romanovskiy

professor (pedagogy), a corresponding member of naps ukraine, the head of the pedagogy and psychology of social systems management department of the academician I. A. Ziaziuna, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"; Kharkiv, Ukraine

ORCID:0000-0002-0602-9395

E-mail: romanovskiy_a_khpi@ukr.net

Valentyna Mykhajlychenko

candidate of philosophy, professor, pedagogy and psychology of social systems management department of the academician I. A. Ziaziuna, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"; Kharkiv, Ukraine

ORCID: 0000-0001-7390-5319

E-mail: valentina_be@ukr.net

Yaroslav Opanasenko

master's degree, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"; Kharkiv, Ukraine

E-mail: opanasenko.nucz@gmail.com

**THE EXPERIENCE OF MONITORING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF
THE EDUCATOR WITH THE ASSISTANCE OF STUDENTS AS ONE OF THE
METHODS OF EVALUATION**

Abstract: the article identifies the urgency of the problem of implementing a competency-based approach to education and the main objectives of state educational policy, which requires quality control of professional competence of teachers. Its essence and structure, as well as the role of qualities are considered. The results of the analysis of monitoring the professional competence of teachers, which was conducted in the process of questioning students of the National University of Civil Defense of Ukraine, are determined. Students assessed the qualities of teachers that are important for successful activities and the level of their readiness for teaching. Students' satisfaction with organizational aspects of the educational process is also analyzed. It is shown that the modern criteria for assessing the teacher's performance, which are applied to the recognition of qualifications, are not exhaustive and allow to assess his professional competence only in terms of his formal achievements. The study found that assessing the quality of teachers with the help of students is a necessary link in the overall system of monitoring the quality of higher education. It is proposed to recognize such a system of evaluation of research and teaching staff by students at the level of one of the tools for quality control of higher education

Key words: teacher, student, professional competence, quality, higher education, readiness, experience, successful activity, monitoring, educational process.

Александр Романовский, Валентина Михайличенко, Ярослав Опанасенко

**ОПЫТ ПРОВЕДЕНИЯ МОНИТОРИНГА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГА С ПОМОЩЬЮ СТУДЕНТОВ КАК ОДИН
ИЗ СПОСОБОВ ЕЕ ОЦЕНКИ**

Анотація: в статті определена актуальность проблеми внедрения компетентностного подхода к сфере образования и основные задачи государственной образовательной политики, требует контроля качества профессиональной компетентности преподавателей. Рассмотрены ее сущность и структуру, а также роль качеств. Определены результаты анализа мониторинга профессиональной компетентности педагогов, проведенного в процессе анкетирования студентов Национального Университета гражданской защиты Украины. Проведена оценка студентами качеств преподавателей, которые являются важными для успешной деятельности, и уровня их готовности к педагогической деятельности. Проанализированы также удовлетворенность студентов организационными аспектами учебного процесса. Показано, что современные критерии оценки деятельности преподавателя, которые применяются к признанию квалификации, не являются исчерпывающими и позволяют оценить его профессиональную компетентность только со стороны его формальных достижений. В результате исследования установлено, оценка качеств преподавателей с помощью студентов является необходимым звеном в общей системе мониторинга качества высшего образования. Предложено признание такой системы оценивания научно-педагогических работников студентами на уровне одного из инструментов контроля качества высшего образования

Ключевые слова: преподаватель, студент, профессиональная компетентность, качество, высшее образование, готовность, опыт, успешная деятельность, мониторинг, учебный процесс.

Olexandr Romanovskiy, Valentyna Mykhajlychenko, Yaroslav Opanasenko

An extended abstract of a paper on the subject of:

“The experience of monitoring the professional competence of the educator with the assistance of students as one of the methods of evaluation”

***Problem setting.** The article shows the relevance of the problem of implementation of the competence approach to the field of education and the main tasks of the state educational policy, which requires quality control of the professional competence of teachers. The essence and structure of the teachers' professional competence as well as the role of qualities in this process are considered.*

***Recent research and publications analysis.** The experience of using student surveys as a tool for assessing the quality of education in Ukraine and internationally is presented. Acquisition of monitoring the professional competence of teachers with the help of students was carried out in the process of research conducted at the National University of Civil Protection of Ukraine. The study involved 80 students of 1-*

4 full-time courses and 20 faculty members from one of the faculties.

***Paper main body.** The results show that students' assessments of teacher quality are in line with the results of research on their readiness for professional activity. There is also a relationship to the organizational satisfaction of the learning process. This experience shows that although the quality assessment of teachers with student assistance is not yet perfect, it is a necessary link in the overall monitoring system for higher education quality. It is shown that the modern criteria for evaluating the activity of a teacher, which are applied to the recognition of qualification, are not exhaustive and allow to evaluate his professional competence only in terms of his formal achievements. The results of the student survey should be used by ZWA administrations as*

an information resource to ensure that the content of the curricula is improved and effectively implemented, and that higher education is generally improved.

The current system of higher education management in Ukraine needs new tools to ensure that the criteria stated in the legislation are met. Foreign experience and the results of this study indicate that, although the quality assessment of teachers with the help of students is not yet perfect, it is a necessary link in the overall monitoring system of higher education quality. Only by attracting the opinion of students as stakeholders of education can a reliable conclusion be drawn about the professional competence of the teacher, which is one of the main components of quality assurance in higher education.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Інноваційні зміни в освітній галузі України, зростання рівня розвитку психолого-педагогічної науки та сучасна освітня політика спрямовані на європейську інтеграцію, стимулюють появу творчих новаторських ідей, пошук більш досконалих методів, прийомів і форм навчання. Попит загальноєвропейського простору на високий професіоналізм та креативність фахівця, здатного працювати в системах, що постійно трансформуються, збільшується. Закон України "Про вищу освіту" тлумачить зміст вищої освіти як сукупність якостей особистості, що відображає її професійну компетентність, ціннісні орієнтації, соціальну спрямованість і зумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства" [12]. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті визначає такі основні завдання державної освітньої політики:

- розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості;

- підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку;

- освоєння та впровадження наукоємних та інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці.

У матеріалах модернізації системи освіти в Україні, спрямованих на її відповідність вимогам суспільства, використання компетентнісного підходу проголошено як одне з важливих концептуальних положень змісту та вдосконалення професійного навчання. Його послідовна реалізація передбачає глибокі системні перетворення в освітньому процесі, які стосуються всіх його складових: цілей навчання, змісту, оцінки результатів і якості, освітніх технологій. У зв'язку з цим на сьогодні постає проблема впровадження компетентнісного підходу до галузі освіти, нових методик та технологій навчання, сучасного підходу до підготовки майбутніх фахівців не як до оволодіння набором знань, умінь та навичок, а як до набуття компетенцій та можливостей випускника вирішувати професійні завдання в умовах, що постійно змінюються, що відображає вимоги сучасного ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблемою дослідження професійної компетентності педагога займалися багато зарубіжних і вітчизняних учених В. Введенський, І. З'язюн, В. Кремень, О. Локшіна, А. Маркова, Н. Нічкало, О. Овчарук, О. Пометун, А. Хуторський, В. Сластенін, В. Стрельников та інші. Поняття компетентності відповідно до Міжнародного департаменту стандартів для навчання та освіти містить в собі знання, вміння, навички й ставлення, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності.

На думку більшості вчених, структура професійної компетентності викладача ЗВО містить мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний, емоційно-вольовий компоненти. Виокремленні компоненти існують не ізольовано один від одного, вони тісно взаємопов'язані між собою. І. Зязюн розглядає це поняття в соціально-педагогічному контексті, стверджуючи, що “компетентність як індивідуально-неповторна особливість людини є продуктом його власної життєствердної активності, ініційованої процесом освіти” [3]. Як особливість індивіда, вона існує в різних формах самореалізації (звичка, захопленість, спосіб життєдіяльності); як результат його саморозвитку – у формі виявлення здібностей і т.п. Таким чином, автор підкреслює, що компетентність проявляється в діяльності як результат розвитку і саморозвитку особистості під час навчання. Н. Ничкало також стверджує, що професійна компетентність – це “не тільки професійні знання, навички і досвід роботи з даної спеціальності, а й ставлення до справи, проявлені (позитивні) схильності, інтереси і прагнення, здатність ефективно використовувати знання і вміння, а також особистісні якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці в даній робочому середовищі” [9].

Аналіз сучасної науково-педагогічної літератури дає нам підстави стверджувати, що професійно компетентний педагог – це той, хто успішно розв'язує завдання навчання й виховання, готує для суспільства випускника з бажаними психологічними якостями; задоволений професією; досягає бажаних результатів у розвитку особистості учнів; має й усвідомлює перспективу свого професійного розвитку; відкритий для постійного професійного навчання; збагачує досвід професії завдяки особистому творчому внеску; соціально активний у суспільстві; відданий педагогічній професії, прагне

підтримувати навіть у складних умовах її честь і гідність, професійну етику; готовий до якісної та кількісної оцінки своєї праці, вміє сам це робити.

Можна вважати, що з тлумаченням поняття “професійна компетентність педагога” науковці здебільшого визначились та дійшли згоди щодо єдиного підходу до визначення його змісту. Водночас єдиного погляду на структурні компоненти професійної компетентності та їхні складові в науковців поки що немає. Професійна компетентність відображає готовність і здатність людини професійно виконувати наукові та педагогічні функції відповідно до прийнятих у суспільстві освітніх нормативів й стандартів.

Готовність викладача до педагогічної діяльності є вкрай важливим фактором, що впливає на ефективність навчального процесу і якість освіти. У зв'язку з цим слід звернути увагу на Постанову Кабінету Міністрів України “Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності”, яка дозволяє зробити висновок про те, що критерії оцінки діяльності особи за спеціальністю, яка застосовується для визнання кваліфікації, не є вичерпними та дозволяють оцінити науково-педагогічного працівника лише з боку його формальних досягнень. Такий підхід має два вагомих недоліки. По-перше, втрачається вага професійної майстерності науково-педагогічного працівника, хоча саме вона є фундаментом успішного освітнього процесу у вищих навчальних закладах. По-друге, жоден з цих критеріїв не спирається на думку студентів, хоча саме вони є стейкхолдерами у сфері вищої освіти.

Викликає інтерес використання інструментарію опитування серед студентів щодо професійної компетентності викладачів, що не є принципово новим напрямом у забезпеченні якості вищої освіти. Наприклад, за ініціативи Фонду “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучерів у березні 2015 р. було проведено загальнонаціональне опитування студентів, у ме-

жах якого організатори заходу звернули увагу як на їхню мотивацію, так і на проблематику якості освіти. На жаль, така ініціатива Фонду мала епізодичний характер, а отже, не може бути розглянута на рівні системного інструменту інформаційного забезпечення якості системи вищої освіти.

Іншим прикладом використання інструментарію загально національного опитування для моніторингу якості вищої освіти є ініціатива Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» щодо проведення у травні-червні 2018 року на умовах повної анонімності опитування науково-педагогічних працівників та представників адміністрації ЗВО на тему: «Реформування освіти зсередини: точка зору представників освітянського середовища». Отже, це опитування було зосереджено на з'ясуванні думки науково-педагогічних працівників, що не може відповідати думкам самих студентів. За приклад проведення опитування студентів на міжнародному рівні можуть бути щорічні дослідження у межах міжнародного консорціуму “Student experience in the research university” (SERU), до складу якого входять провідні європейські, африканські, північно- та південноамериканські дослідницькі університети.

Виділення невирішених аспектів загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Проблематика участі студентів в оцінюванні якості вищої освіти була досліджена авторами (В.Мороз, В. Садковий, В. Бабаєв та С. Мороз) у своїй статті “Онлайн опитування студентів у системі забезпечення якості вищої освіти”. Вони зазначають, що ефективність функціонування та розвитку системи якості вищої освіти, з

огляду на складність та багатогранність прояву її складного змісту, може бути розглянута через призму експертних оцінок основних замовників освітянської послуги. Таке припущення було зроблено під час аналізу змісту міжнародних стандартів якості серії ДСТУ ISO 9000:2007, а саме тих їхніх норм, які пов'язані з принципами управління якістю – орієнтація на замовника та залучення працівників до корегування існуючої системи освіти як на регіональному, так і на вищому рівні [8].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення за допомогою моніторингу студентів готовності викладачів до професійної діяльності та їхніх якостей як однієї зі складових їхньої професійної компетентності, а також виявлення задоволеності студентів організацією навчального процесу і практичною підготовкою у процесі навчання у ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідження проведено на базі Національного університету цивільного захисту України. В дослідженні брали участь студенти 1-4 курсів денної форми навчання у кількості 80 осіб, а також викладачі соціально-психологічного факультету у кількості 20 осіб. Дослідження проводилось в два етапи. На першому етапі студенти оцінювали викладачів за допомогою анкети, в якій приводилися якості, що є важливими для успішної діяльності викладача. На основі оцінки цих якостей студенти характеризували педагога як найкращого, за їх думкою, або найгіршого. В цілях конфіденційності, замість прізвищ вказано предмет, що є профільним для викладача (див. табл.1):

Таблиця 1

Оцінки студентів кращих та гірших викладачів та їхньої готовності до педагогічної діяльності

Викладачі	Предмет	Обрали найкращим (число студентів)	Обрали найгіршим (число студентів)	Оцінка готовності викладача (число студентів)
-----------	---------	------------------------------------	------------------------------------	---

*ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ
ОСВІТИ ТА ЇЇ ЗМІСТУ*

Продовження таблиці

1	Тренінг	18	5	10
2	Практична психологія	14	2	12
3	Біологія	8	1	19
4	Історія психології	8	2	22
5	Історія	7	1	18
6	Філософія	6	1	19
7	Політологія	4	2	24
8	Загальна психологія	3	1	22
9	Психологія сексуальності	3	1	28
10	Медицина	3	3	25
11	Іноземна мова	3	2	25
12	Педагогіка	2	1	18
13	Теологія	1	1	21
14	Захист праці		4	19
15	Кримінальна психологія		8	29
16	Експериментальна психологія		6	28
17	Організаційна психологія		11	26
18	Математика		8	30
19	Патопсихологія		10	27
20	Консультування		10	25

Як можна побачити з наведеної таблиці, студенти обрали найкращими викладачами тих, хто читає психологічний тренінг, практичну психологію, біологію та історію психології, історію. Найгіршими викладачами, за думкою студентів, є викладачі математики, патопсихології, кримінальної та організаційної психології, консультування. Варто зазначити,

що цілий ряд викладачів студенти обрали як найкращими, так і найгіршими, що з одного боку може свідчити про суб'єктивність оцінки, але цей фактор нівелюється кількістю респондентів.

На рис. 1 і 2 приведена характеристика якостей найкращих і найгірших викладачів на думку студентів.

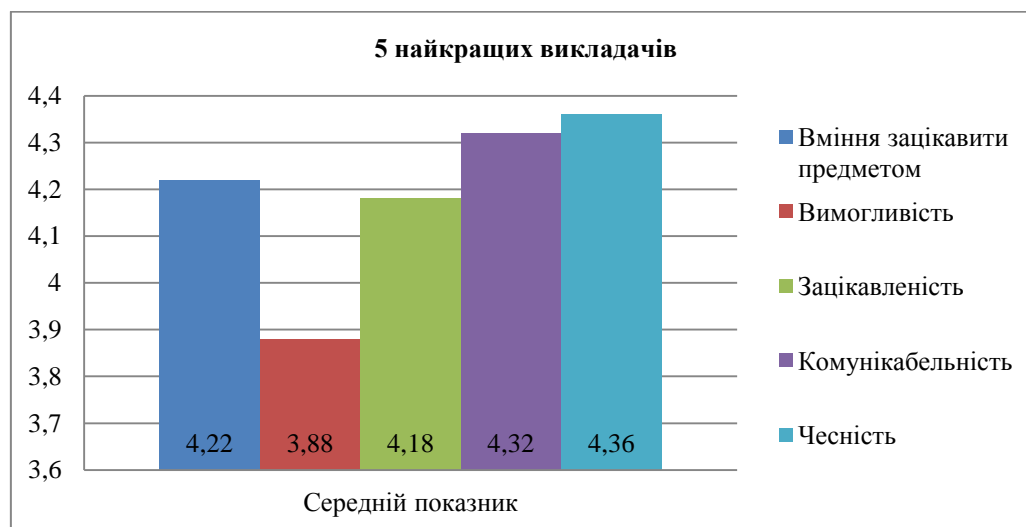

Рис. 1. Характеристика якостей у найкращих, за думкою студентів, викладачів

Як можна побачити з графіку, найбільшу кількість балів одержали такі якості викладачів: чесність та мораль (4.36 балів). Викладач, якій не виправдовує довіру студента, обманує його чи показує негативний моральний приклад, як в стінах університету, так і за його межами, може викликати у студента не тільки особисту неприязнь до нього, а й втрату інтересу до його предмета, що негативно позначиться на результатах навчання. Наступною йде комунікабельність (4.32 балів). Уміння зрозуміло викласти новий для студента матеріал, пояснити складну тему, знайти спільну мову з усіма студентами і вибрати потрібний підхід до навчання є важливими якостями, що можуть визначати професійну компетент-

ність викладача. Середній показник “вміння зацікавити предметом” становить 4.22 балів. Це якість є ключовою за умови роботи зі студентами перших курсів. Зацікавленість викладача в успіху студента вони оцінили трохи нижче (4.18 балів). Найнижчий показник виявився у такої його характеристики, як вимогливість (3.88 балів). Це пояснюється тим, що студенти (особливо перших курсів) недостатньо адаптовані до нових умов та відчувають страх перед вимогливим педагогом. В результаті вони відносять таких педагогів до групи «гірших» (див. табл.1):

На рис.2 представлена характеристика якостей викладачів, які, на думку студентів, є найгіршими.

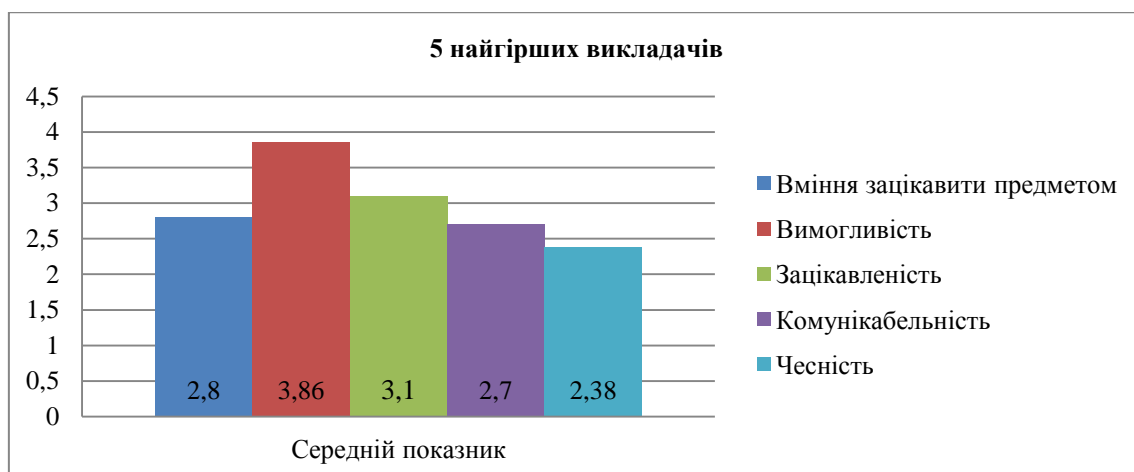

Рис. 2. Характеристика якостей викладачів, які за думкою студентів, є найгіршими

Характеристика якостей найгірших викладачів підтверджує вищенаведені висновки щодо найкращих викладачів. Така якість як вимогливість отримала найбільший середній бал (3.88 балів), що майже відповідає середньому балу найкращих викладачів (3,86 балів). В групу найгірших потрапили педагоги, що не виявляють зацікавленості в успішному навчанні студентів (3,1 балів), не мають таких якостей як “вміння зацікавити предметом” (2,8 балів), “комунікабельність” (2,7 балів), “чесність” (2,38 балів), що є дзеркальним відображенням оцінки 5 найкращих викладачів.

Подальшим кроком нашого дослідження було визначення рівня готовності до професійної діяльності викладачів за допомогою тесту “Готовність до педагогічної діяльності”, котрий включав в себе 25 питань. Інтерпретація тесту дозволяє розподілити результати за трьома категоріями: висока готовність до педагогічної діяльності (0-20 балів) характерна для 60 % викладачів, середня готовність (21-30 балів) – для 35% викладачів та низька готовність (більше 30 балів) – для 5 %. За результатами дослідження, які виражені в таблиці 1, найкращим викладачам, на думку студентів, притаманний високий рі-

вень готовності до педагогічної діяльності, найгіршим – низький.

Представляє інтерес співвідношення результатів готовності викладачів до педагогічної діяльності з опитуванням студентів щодо їхніх якостей. Показники дослідження свідчать про те, що усі 5 найкращих викладачів мають високий рівень готовності до педагогічної діяльності. Ці результати також підтверджуються їхніми якостями чесності, зацікавленості в успіху студента, комунікабельності, вимогливості та вмінні зацікавити. Показники готовності до педагогічної діяльності гірших викладачів також підтверджують наші висновки. Один викладач має низький її рівень, четверо мають середній рівень, але їхні показники є пограничними з характеристиками низької готовності.

Останнім етапом нашого дослідження було визначення показників задоволеності студентів загальним рівнем навчального процесу, рівнем організації практичних занять та загальним рівнем викладання. За його результатами 80% студентів, що брали участь в опитуванні, повністю задоволені навчальним процесом, 10% задоволені не повністю, і така ж кількість не задоволені взагалі. Ці дані збігаються з рівнем оцінки готовності педагогів до професійної діяльності. Ситуація з задоволеністю організацією практичних занять є наступною: 65% студентів задоволені повністю, 25% - не повністю та 10% - не задоволені ними. Практичні заняття є складнішою формою навчального процесу, ніж лекційні, тому результати свідчать про потребу в покращенні організаційних аспектів цього навчального процесу. В цілому навчання в університеті 60% респондентів оцінили дуже добре, 20% - добре, 15% - вважають навчання задовільним та лише 5% - висловили незадоволення навчальним процесом. Співвідношення оцінки студентами якості викладання дозволяє зробити

висновок про достатню достовірність даних проведеного моніторингу.

Таким чином, практика використання думки студентів щодо якості вищої освіти на рівні експертної не є принципово новою. За дослідженнями вчених, щорічне опитування студентів, проведення якого організовується на національному рівні (National Student Survey – NSS), було започатковано ще на початку XX століття. Р. Хаскелл звертає увагу на той факт, що система оцінювання науково-педагогічних працівників студентами (student evaluation of faculty – SEF) набула свого остаточного визнання на рівні одного з інструментів контролю якості вищої освіти наприкінці 20-х років XX століття. Вітчизняна система експертного оцінювання якості вищої освіти, на відміну від американської або європейської, не має сталих традицій щодо проведення анкетування студентів, тому має порівняно обмежені потенціали щодо використання результатів опитування для корегування державної політики у сфері вищої освіти та вдосконалення змісту й практики використання механізмів державного управління галуззю освіти.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Результати моніторингу за допомогою студентів якостей викладачів як одного зі складових їхньої професійної компетентності та готовності до професійної діяльності, а також задоволеності студентів організацією навчального процесу і практичної підготовки під час навчання у ЗВО показали їхній взаємозв'язок. Ці дані рекомендовано використовувати адміністрації ЗВО у якості інформаційного ресурсу для забезпечення вдосконалення змісту навчальних програм та оцінки їхньої реалізації, а також для підвищення якості вищої освіти в цілому.

Список літератури:

1. Гончаренко С. У. Педагогічні

закони, закономірності, принципи / С. У. Гончаренко // – Рівне: Волинські обереги. – 2012. – С. 192

2. Драч І. І. Компетентнісна модель майбутнього викладача вищої школи / І. І. Драч // Гуманітарний вісник. Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. Додаток 1. – Вип. 27. – Том II (35). – К.: Гнозис. – 2012. С. 94 – 102
3. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. – К.: Віпол. – 2000. – С. 636
4. Єльнікова Г. В., Марчак О. О. Моніторинг розвитку громадської активної школи / Г. В. Єльнікова, О. О. Марчак // Післядипломна освіта в Україні. – № 2. – 2006. С. 63 – 66
5. Калашнікова С., Добко Т., Золотарьова І. та ін.. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / С. Калашнікова, Т. Добко, І. Золотарьова та ін.. // За заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. – Київ: ДП «НВЦ “Пріоритети””. – 2015. – С. 84
6. Кузьмінський А. І. Педагогічна майстерність викладача вищої школи та її вплив на якість навчання / А. І. Кузьмінський // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку: е-журнал. – Випуск № 2. – 2010
7. Локшина О. До питання про якість освіти та її забезпечення. Концептуальні розвідки у зарубіжжі та здобутки України Порівняльно-педагогічні студії / О. Локшина // – 4 (18). – 2013. С. 73 – 78
8. Мороз В. М., Садковий В. П., Бабаєв В. М., Мороз С. А. Онлайн опитування студентів у системі забезпечення якості вищої освіти [електронний ресурс] / В. М. Мороз, В. П. Садковий, В. М. Бабаєв, С. А. Мороз // Інформаційні технології і засоби навчання. – Т. 68. – № 6. – 2018. – С. 235 – 250. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>
9. Ничкало Н. Г. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика / Н. Г. Ничкало // Монографія. – Хмельницький: ТУП. – 2002. – С. 271
10. Пономарьов О. С. Доброзичлива вимогливість педагогіки / О. С. Пономарьов // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – Вип. 45. – Ч.1. – 2016. – С. 112 – 124
11. Стрельников В. Компоненти професійної компетентності викладача вищої школи / В. Стрельников // Гуманітарний вісник. – № 28. – 2013. – С. 278 – 285
12. Про вищу освіту [електронний ресурс] / Закон України № 284-111, зі змінами від 19 січня 2010 року // – Режим доступу до журналу: <http://zakon.rada.gov.ua>
13. Ackelson, M. (2006) “Understanding the learning process”, *Metodycheskye razrabotky tsentra akademicheskikh dostyazheniy Johnson County Community College*, 2003, Sankt - Peterburh.:SPbHMA., p. 22
14. Zhylybay, G., Magzhan, S., Suinzhanova, Zh., Balaubekov, M., Adiyeva, P. (2014) “The effectiveness of using the project method in the teaching process”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, vol. 143, available at: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13562517.2017.1332031> (data zvernennia:15.02.2020)
15. Hockings, Ch., Thomas, L., Ottaway J., Jones, R. (2018) “Independent learning – what we do when you’re not there”, *Teaching in Higher Education*, vol. 23, no. 2, publisher Routledge, pp. 145 – 161, available at: <https://www.emerald.com/insight/content>. (data zvernennia:10.02.2020)
16. Luke, B., Hogarth, K. (2011) “Developing and enhancing independent learning skills: using video tutorials as a means of helping students help themselves”, *Accounting Research Journal*, vol. 24, no. 3, pp. 290 – 310, available at:

<https://doi.org/10.1108/10309611111187019>
(data zvernennia:06.02.2020)

References:

1. Goncharenko, S. U. (2012) "Pedagogical laws, laws, principles", Rivne: Volyn Charms, p. 92
2. Drach, I. I. (2012) "Competence model of a future high school teacher", Humanitarnyj visnyk. Tematychnyj vypusk "Vyscha osvita Ukrainy u konteksti intehratsii do ievropejs'koho osvitn'oho prostoru", appendix 1, vyp. 27, vol. II (35), K.: Gnosis, pp. 94 – 102
3. Zyazyun, I. A. (2000) "Intellectual and creative development of personality in the conditions of continuous education", "Neperervna profesiina osvita: problemy, poshuky, perspektyvy", Kyiv, Vipol, p. 636
4. Yelnikova, G. V., Marchak, O. O. (2006) "Monitoring the development of a socially active school", Pislidyplomna osvita v Ukraini, no. 2, pp. 63 – 66
5. Kalashnikova, S., Dobko, T., Zolotaryova, I. ta in. (2015) "Development of the system of quality assurance of higher education in Ukraine: information-analytical review", Za zag. red. S. Kalashnikova and V. Lugovoi, Kyiv: State Enterprise "Priorities", p. 84
6. Kuzminsky, A. I. (2010) "Pedagogical skill of the teacher of high school and its influence on quality of training", Pedahohichna nauka: istoriia, teoriia, praktyka, tendentsii rozvytku: e-zhurnal, vyp. 2
7. Lokshina, O. I. (2013) "To the question of the quality of education and its provision. Conceptual Intelligence Abroad and Achievements of Ukraine. Comparative-Pedagogical Studies", no. 4 (18), pp. 73 – 78
8. Moroz, V. M., Sadkovy, V.P., Babayev, V. M., Moroz, S. A. (2018) "Online survey of students in the system of quality assurance in higher education Information technologies and teaching aids", t. 68, no. 6, pp. 235 – 250, available at: <http://nbuv.gov.ua/UJRN>
9. Nichkalo, N. (2002) "State standards of professional education: theory and methodology", Monohrafiia, Khmelnytsky, Ukraine, TUP, p. 271
10. Ponomarev, O. S. (2016) "The benevolent demand of pedagogy", "Problemy ta perspektyvy formuvannia natsional'noi humanitarno-tekhnichnoi elity", no. 45, part 1, pp. 112 – 124
11. Strelnikov, V. (2013) "Components of professional competence of a teacher of high school", Humanitarnyj visnyk, no. 28, pp. 278 – 285
12. "About higher education", Zakon Ukrainy № 284-111, zi zminamy vid 19 January 2010 roku, available at: <http://zakon.rada.gov.ua>
13. Ackelson, M. (2006) "Understanding the learning process", Metodicheskye razrabotky tsentra akademycheskykh dostyzenyi Johnson County Community College, 2003, Sankt – Peterburh.: SPbHMA., p. 22
14. Zhylkybay, G., Magzhan, S., Suinzhanova, Zh., Balaubekov, M., Adiyeva, P. (2014) "The effectiveness of using the project method in the teaching process", Procedia – Social and Behavioral Sciences, vol. 143, available at: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13562517.2017.1332031> (data zvernennia:15.02.2020)
15. Hockings, Ch., Thomas, L., Ottaway J., Jones, R. (2018) "Independent learning – what we do when you're not there", Teaching in Higher Education, vol. 23, no. 2, publisher Routledge, pp. 145 – 161, available at: <https://www.emerald.com/insight/content>. (data zvernennia:10.02.2020)
16. Luke, B., Hogarth, K. (2011) "Developing and enhancing independent learning skills: using video tutorials as a means of helping students help themselves", Accounting Research Journal, vol. 24, no. 3, pp. 290 – 310, available at: <https://doi.org/10.1108/10309611111187019> (data zvernennia:06.02.2020)

Стаття надійшла до редколегії 24.05.2020